

Kuka käyttää eläkevaltaa tulevaisuudessa?

Työehtoneuvottelut ovat siirtyneet pois työmarkkinakeskusjärjestöiltä. Niiden roolin kaventuminen voi johtaa siihen, että myös eläkevalta siirtyy niiltä pois. ”Onko keskusjärjestöillä vielä edellytyksiä neuvotella eläkeratkaisuista vai korostuuko valtion ja avoimen poliittisen prosessin merkitys tulevissa ratkaisuissa”, kysyy eläkealan tuntija Jaakko Kiander.

Kun Kiander viime kesänä palkattiin eläkevakuuttaja Kevan toimitusjohtajaksi, järjestöjen neuvottelupöydällä oli julkisen ja yksityisen sektorin eläkejärjestelmien yhdistäminen. Muutosta perusteltiin sillä, että julkisen sektorin työpaikkojen odotettiin soite-uudistuksen myötä siirtyvän nopeaan tahtiin yksityiselle puolelle. Suunnitelma kuitenkin kaatui järjestöjen erimielisyyteen viime syyskuussa.

Samaan aikaan osapuolten ratkaistavaksi on noussut isoja kysymyksiä eläkejärjestelmän tasapainoon ja vakavaraisuuteen liittyen.

”On esitetty esimerkiksi, että eläkejärjestelmän tasapainoa voitaisiin parantaa automaattisilla vakauttajilla, jotka sopeuttavat eläkkeiden vuosittaisia korotuksia. Eläkeyhtiöiden vakavaraisuutta voitaisiin puolestaan kehittää mahdollistamalla nykyistä tuottohakisempi sijoitustoiminta”, luennoi Kiander TJS Opintokeskuksen webinaarissa 6.4.2022.

Suomen eläkejärjestelmä kansainvälisesti nuori

Euroopassa eläkejärjestelmiä alettiin rakentaa 1800-luvun loppupuolella. Suomi oli tuolloin Euroopan köyhälistöä ja kansan suuri enemmistö asui maaseudulla. Ne, jotka eivät omistaneet maata, olivat heitteillä pitkään. Sen sijaan Venäjän suuriruhtinaskunnan virkamiesten eläkkeet ja edut olivat hyvät jo varhain.

Vähitellen eläkkeitä tuli myös toimihenkilöille ja suuryritysten työntekijöille toimialakohtaisten eläkekassojen kautta. Kansaneläkejärjestelmä perustettiin vuonna 1937. Ajatuksena oli luoda rahastoitu järjestelmä, jonka rahavarat kertyisivät vähitellen, mutta sota söi sinne kerätyt rahat.

Eläkkeiden ja muun sosiaaliturvan kehittäminen sekä pyrkimys ammatilliseen järjestäytymiseen ja työehtosopimukseen olivat työväenliikkeen pitkäaikaisia vaatimuksia 1900-luvun alusta asti. Oikeisto ja työnantajapuoli vastustivat niitä pitkään, kunnes talvisodan aikainen tammikuun kihlaus muutti asetelman. Työväenliikkeen painoarvo kasvoi sodan päätyttyä ja siirryttiin aikaan, jota leimasi kasvava ammatillinen järjestäytyminen ja jatkuvat neuvottelut työehdoista ja tuloratkaisuista

Sodanjälkeinen Suomi teollistui voimakkaasti, mutta samaan aikaan se oli pientilavaltainen maatalousvaltio, jossa puolet väestöstä eli maataloudesta. Hinnanmuodostusta, tulonjakotaistelua ja sosiaaliturvan kehittämistä ohjasi pitkään nelikantainen eturyhmäkamppailu; valtio, työnantajat, työntekijäjärjestöt, maataloustuottajat. Kaikki ryhmät halusivat turvata oman tulo-osuutensa kehityksen.

1950-luvulla alkoi kamppailu eläkejärjestelmän kehittämisestä. Vaihtoehtoina olivat valtiollinen tasaeläkejärjestelmä ja ansioperusteinen työeläkejärjestelmä. Nykyinen, ansiosidonnainen yksityinen työeläkejärjestelmä hyväksyttiin eduskunnassa vuonna 1961 niukalla enemmistöllä. Työnantajapuolen ehdoton vaatimus oli, että eläkkeet pitää organisoida yksityisen sektorin kassoihin, säätiöihin ja vakuutusyhtiöihin. Yrittäjille ja maatalousyrittäjille luotiin omat vastaavanlaiset järjestelmät vuonna 1970.

50-vuotisen tulopolitiikan kausi on ohi

1960-luvun lopulla käynnistyi hyvinvointivaltion nopea kehitys ja julkisen sektorin kasvu. Osana hyvinvointipolitiikkaa myös eläke-etuuksia parannettiin. Parannettiin muun muassa sitä, miten eläke työuran aikana karttui ja korotettiin sitä indeksierrointa, joka kytki eläkkeiden tason elinkustannusten nousuun. Muutokset nostivat eläkkeiden ostovoimaa.

Vuodesta 1968 lähtien alkoi yleissitovuuden ja keskitetyn tulopolitiikan aika. Työmarkkinoilla tehtiin vaihtelevasti tulopoliittisia kokonaisratkaisuja ja liittokohtaisia palkkakierroksia. Tupo-ratkaisuissa sovittiin usein palkankorotusten lisäksi työajan lyhentämisestä, sosiaaliturvan kehittämisestä ja veromuutoksista. Työeläkejärjestelmän kehittäminen siirtyi tupo-kaudella selkeästi työmarkkinakeskusjärjestöjen asiaksi. Eläkelaitosten hallituksia ohjasivat päättäjät, jotka valittiin ammattiliittojen ja työnantajaliittojen edustajista.

Elinkeinoelämä sopeutui pitkään vastahakoisesti hyvinvointivaltiota rakentaneeseen säätelytalouteen. Taustalla vaikuttivat poliittiset voimasuhteet eli punamultayhteistyö. 1980-luvun myötä alkoi kuitenkin markkina-ajattelu voimistua. Sen seurauksena alettiin purkaa säätelyä ja myös kyseenalaistaa tupo-kulttuuria ja järjestövaltaa. 1990-luvun lama oli kova kokemus, joka lopetti hyvinvointivaltion kasvun ja aloitti etuuksien karsinnan ja markkinatalouden vaikutuspiirin laajenemisen.

Myös työeläkejärjestelmän etuudet joutuivat säästöjen kohteeksi. Laman seurauksena muun muassa indeksiturvaa muutettiin, eläkekarttumia rajoitettiin ja otettiin käyttöön elinaikakerroin. Järjestöjen asema eläkejärjestelmässä pysyi edelleen vahvana.

1990-luvulta lähtien elinkeinoelämä on pyrkinyt irtautumaan tulopolitiikasta, mutta valtiovallan paine ja talouskriisit pakottivat osapuolet sopimaan vielä useista ratkaisuista. Viimeinen merkittävä eläkeratkaisu oli vuoden 2017 uudistus, jolloin työmarkkinajärjestöjen lisäksi aktiiviseksi osapuoleksi tuli valtio ja eläkeneuvotteluja varten perustettu Eläkeneuvotteluryhmä.

Toimihenkilöliikkeen

Teksti: Tanja Harjuniemi